
GLOBAL CORRUPTION REPORT 2003, ur. R. Hodess, 2003, Transparency International, Berlin, str. 326

Prikaz*

Korupcija je najvažnija kočnica za izlazak iz začaranog kruga siromaštva, ekonomske nejednakosti, neobrazovanosti i neučinkovitih ulaganja, a ima mnoge negativne učinke na gospodarski rast i proizvodnost. Ona je velika prijetnja neposrednim stranim ulaganjima, a ujedno pridonosi političkoj nestabilnosti i rasprostranjenom nepovjerenju u državne institucije i tijela vlasti. Već niz godina u borbi protiv te neželjene pojave vrlo je aktivna međunarodna nevladina udruga Transparency Internationala (TI), koja je nedavno objavila svoje drugo godišnje izvješće o korupciji u svijetu. Poseban je naglasak stavljen na pristup informacijama kao bitnoj pretpostavci u suzbijanju korupcije, a obuhvaćeno je razdoblje od srpnja 2001. do lipnja 2002. godine. Knjiga je podijeljena na tri dijela: prvi, teorijski dio nosi naslov Pristup informacijama i sastoji se od pet članaka. Drugi dio sadržava 16 regionalnih izvješća o stanju korupcije u zemljama regija, a treći donosi rezultate brojnih istraživanja provedenih u proteklom razdoblju.

Jeremy Pope priredio je uvodni članak u prvom dijelu i u radu istražuje problem povjerenja i prava na privatnost. Sredstva masovnog priopćavanja često nedovoljno dobro provode odabir važnih informacija te time potiču kaos, a nerijetko su pod utjecajem političke vlasti. O važnosti medija, ali i o problemima i opasnostima s kojima se susreću istraživački novinari, piše **Bettina Peters** te upozorava na povećanu kontrolu medija nakon nemilih događaja 11. rujna. **Toby Mendel** razmatra pitanje granica cenzure i kontrole, te podsjeća da je sloboda informiranja temeljno neupitno i ljudsko pravo, osim u slučaju ugrožavanja nacionalne sigurnosti.

Subhash Bhatnagar izlaže ulogu suvremene državne vlasti, novih tehnologija i pristupa informacijama. Upotreba komunikacijske tehnologije može imati veliku ulogu u suzbijanju korupcije jer povećava transparentnost. Autor navodi primjere uvođenja e-governmenta u Južnoj Koreji, Indiji i Čileu. **Harriet Fletcher** iznosi tezu da je za uspješnu borbu gospodarstva protiv korupcije potrebno utvrditi postoje li posebna pravila protiv korupcije, koji je njihov sadržaj, ocijeniti mehanizme unutrašnjeg nadzora i usporediti provedbu pravila. Unutar sustava podjednako su važne i osobe – “prokazivači” (*whistleblowers*) – koje upozoravaju na nepravilnosti.

Drugi dio knjige odnosi se na šesnaest regionalnih izvještaja, s tim da svaki država opći pregled, međunarodno, regionalno i nacionalno stanje te aktivnosti u privatnom sektoru i civilnom društvu. Moćni, bogati i bezobzirni kriminalci vrlo brzo stvaraju međunarodne mreže organiziranog kriminala i povezane korupcije, pa se nedovoljna odlučnost i učinkovitost pojedine države u njihovu suzbijanju lako obija o glavu drugim susjednim zemljama.

Veronique Pujas autorica je izvještaja o zapadnoj Europi, u kojemu naglašava da je u proteklom razdoblju posebno pojačano sprečavanje pranja novca, pogotovo zbog tragičnih događaja 11. rujna. U zapadnoj Europi osnivaju se i jačaju tijela za suzbijanje korupcije: Europski policijski ured (*European Police Office – EUROPOL*), Europski ured za borbu protiv prevara (*European Anti-fraud Office*) i Europski ured za suradnju u pravosuđu (*EUROJUST*). Međutim, ni sve zemlje te regije ne pridaju korupciji jednaku pozornost. Dok Njemačka i Francuska ulažu velike napore u borbu protiv korupcije, Španjolska više pozornosti usmjerava na odnose s Baskima. Gotovo je pravilo da se veća pozornost borbi protiv korupcije pridaje u predizborno doba. U zapadnoj Europi, nažalost, civilno društvo nema velik utjecaj, a pojedine zemlje (Njemačka i Švicarska) uopće nemaju zakon o informiranju na nacionalnoj razini.

Phyllis Dinio i **Frank Anechiarico** izlažu stanje u Sjevernoj Americi, koju su u posljednje vrijeme obilježili financijski skandali (poput Enrona) i rat protiv terorizma, što je pokrenulo opsežnu raspravu o djelotvornosti sadašnjih odredbi u računovodstvu i o utjecaju novca velikih korporacija na politiku SAD-a. To je potaknulo predsjednika Busha i njegovu administraciju na donošenje više mjera za suzbijanje korupcije, posebice organiziranog terorizma. U Kanadi je političku scenu uzdrmao slučaj korumpiranosti dvaju ministara.

Pablo Rodas-Martini piše o regiji Središnje Amerike, Meksika i Kariba te navodi da se ondje u posljednjoj godini nije znatnije povećala transparentnost vlasti. Meksiko je najviše napravio u suzbijanju korupcije, iako je prema procjenama UN-a još uvijek korumpirano 50-70% sudaca. Korupcija i potreba da se ona suzbija najčešće su sastavni dio predizbornih kampanja, a nakon završetka izbora padaju u zaborav. U borbi protiv korupcije aktivne su nevladine udruge, ali one uglavnom nemaju velikog uspjeha. Ograničena aktivnost koja se poduzima više je posljedica pritisaka međunarodnih organizacija poput Svjetske banke i Međunarodnoga monetarnog fonda (MMF) koje financiraju brojne projekte u tim zemljama.

Herrera, Cortes i **Rosen** navode da je stanje mnogo gore u Južnoj Americi. Ta se regija smatra najkorumpiranijom u svijetu, a proteklo razdoblje obilježila su dva trenda: mišljenje da korupcija raste i da se nezadovoljstvo pojačava zbog nedovoljno učinkovite demokracije. Iako je više zemalja potpisalo nekoliko rezolucija, u dogledno se vrijeme ne može očekivati njihovo ostvarivanje. Brojni skandali (najviše u Peruu) te progone i maltretiranje novinara koji se bave istraživanjem tih skandala dokazuju kako je stanje u regiji vrlo problematično, to više što je korupcija prodrla u sve sfere društva (od privatizacije do nogometa).

Mark Findlay podsjeća da su pacifičke zemlje 2001. godine potpisale regionalni antikorupcijski akcijski plan, ali nisu vidljivi učinci njegova ostvarivanja. Većina malih

otočnih zemalja u regiji služe kao financijska utočišta, pa se, na primjer, na otoku Nauru pere novac iz Rusije. To područje ujedno obilježava stalno zalaganje tiska za većim slobodama, ali i velika koncentracija vlasništva u sredstvima priopćavanja (npr. na Novom Zelandu dva su magnata vlasnici svih 67 neovisnih novina). Jedina zemlja regije u kojoj je vlast prilično transparentna jest Australija, gdje je i civilno društvo najaktivnije.

Xiaobo Lu, pišući o istočnoj Aziji, navodi da su istraživanja pokazala kako je korupcija jedan od najvećih problema u regiji. Iako su procesuirani slučajevi brojni (u Kini je zatvoreno 2000 službenika iz 36 000 istraga), a kazne su za korupciju velike (zatvorske kazne od 3 do 10 godina, zabrane zapošljavanja na 5 godina, visoke novčane kazne), korupcija je gotovo masovna pojava. Vrlo često u davanju mita sudjeluju i privatna poduzeća. U Kini i Tajvanu uopće ne postoje zakoni o informiranju. Nevladine se udruge razvijaju u većini zemalja regije, ali u Kini sve inicijative za suzbijanje korupcije potječu od vlasti.

Emil Bolongaita navodi da u jugoistočnoj Aziji postoje veliki problemi s uvođenjem zakona protiv korupcije. Takav je pokušaj u Indoneziji propao, a korupcija je dio političkog sustava i svakodnevnog života u Vijetnamu i Laosu (komunističke zemlje), Kambodži (tranzicijska) i Myanmaru (militaristička). Singapur bilježi najmanje korupcije, ali ondje je problem ograničen pristup informacijama.

Gurharpal Singh u izvještaju o južnoj Aziji navodi da su glavno obilježja proteklog razdoblja rat u Afganistanu te sukobi Indije i Pakistana oko nuklearnog naoružanja. Od svih promatranih zemalja u kojima se mjeri indeks percepcije korupcije najkorumpiranija zemlja svijeta je Bangladeš. MMF direktno uvjetuje svoju pomoć usvajanjem antikorupcijskih programa, ali zakoni su usvojeni samo u nekolicini zemalja. I ostale zemlje (Butan, Maldivi, Nepal i Šri Lanka) imaju sličnu situaciju bez zakonske regulative i razvijenoga civilnog društva.

Prema izvještaju Alena Ledeneva, zemlje Zajednice Nezavisnih Država imaju velikih problema s korupcijom. Iako usvajaju zakonske regulative, korupcija je još uvijek sveprisutan način poslovanja. Samo u Rusiji poduzetnici godišnje plate više od 30 mlrd. USD mita. Glavni su inicijator suzbijanja korupcije međunarodne institucije (MMF, Svjetska banka, UN), koji financiraju brojne projekte i nadgledaju izbore.

Brusis, Kempe i van Meurs izvještavaju o središnjoj i istočnoj Europi te baltičkim zemljama. Te se zemlje bore protiv korupcije uz pomoć EU-a. OLAF (EU-ov ured protiv prijevare) inicirao je razmjenu informacija s tužilaštvima zemalja u regiji, a EUROPOL je potpisao suradnju s Češkom i Estonijom. U regiji sve jače djeluju nevladine udruge, posebno u Češkoj Republici i Poljskoj.

Dejan Jović piše o jugoistočnoj Europi koju čine Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Cipar, Hrvatska, Makedonija, Malta, Rumunjska, Srbija i Crna Gora te Turska. Regija je ocijenjena prilično loše, korupcija je vrlo velik i čest problem, a glavni su inicijator suzbijanja korupcije međunarodne organizacije, osobito EU, OECD i USAID. Neke su zemlje formirale posebne urede za suzbijanje korupcije: Hrvatska ima USKOK, Srbija ima 26 jedinica koje vrlo djelotvorno rade, a Turska sastavlja nacionalnu strategiju za suzbijanje korupcije. U protekloj godini malo je poboljšana i pristup informacija-

ma jer su zemlje potpisale Pakt o stabilnosti za antikorupcijsku inicijativu (*Stability Pact Anticorruption Initiative – SPAI*).

Prema više istraživanja, nedvojbeno je pokazano da zemlje s rasprostranjenom korupcijom gotovo sigurno ostvaruju slabiji gospodarski rast i usporeno povećanje BDP-a po stanovniku, pa je posebno zanimljivo posljednjih pet izvješća što se odnose na Afriku, gotovo zarobljenu u siromaštvu i nerazvijenosti. Među ostalim, siromašne zemlje zbog korupcije najčešće slabo ili uopće ne iskorištavaju svoje raspoložive ljudske i materijalne resurse. U promatranim zemljama uglavnom ne postoje zakoni o informiranju, a ondje gdje postoje, ne provode se. Korupciju pospješuju siromaštvo, oružani sukobi, nepismenost, pohlepa, apatija stanovništva, nedostatak dobrih zakona, slabe institucije i nepostojanje neovisnog sudstva. Malobrojne mjere koje se poduzimaju u suzbijanju korupcije posljedica su pritiska međunarodnih institucija koje financiraju razvojne programe u Africi (UN, MMF, Svjetska banka, Afrička razvojna banka).

Treći dio publikacije s naslovom *Podaci i istraživanja* sadržava 18 članaka koji donose zanimljive pokazatelje izravno vezane za korupciju, dobivene različitim istraživanjima. Dva važna pokazatelja korupcije su CPI (*2002 Corruption Perception Index*, autor Johann Graf Lambsdorff) i BPI (*2002 Bribe Payers Index*, autor Fredrik Galtung). CPI se izračunavao u 102 zemlje (broj zemalja u uzorku se povećava). Hrvatska je na 51. mjestu, najveći indeks ima Finska, što znači da je percipirana kao najmanje korumpirana zemlja, a najmanji indeks ima Bangladeš. BPI (indeks koji pokazuje vjerojatnost plaćanja mita) u 2002. godini izmjeren je u 21 zemlji izvoznici. U odnosu prema 1999, kada je zadnji put mjereno, općenito je uočen trend smanjenja spremnosti na plaćanje mita kako bi se u nekoj zemlji poslovalo. Na prvom je mjestu Australija (najmanje vjerojatno da će neka kompanija iz Australije platiti mito kako bi poslovala u nekoj drugoj zemlji), a na zadnjem je Rusija (najvjerojatnije je da će kompanija platiti mito). Članak daje pregled vjerojatnosti plaćanja mita i prema sektorima, kao i poredak vlada koje bi se uključile u mito kako bi pomogle svojim kompanijama da dobiju posao u stranoj zemlji.

Marie Walkers napisala je članak *Nacionalno istraživanje o korupciji u frankofonskoj Africi* o posebnom upitniku što ga je ogranak TI-a sastavio za Madagaskar, Maroko i Senegal kako bi se utvrdile vrste, uzroci i učestalost korupcije te izgradio model za nacionalna istraživanja o korupciji. Iako se korupcija najčešće veže za vlast i gospodarstvo, ona postoji i u civilnom društvu odnosno u nevladinim udrugama. O istraživanju provedenom u 12 zemalja (u uzorku je i Hrvatska) piše **Volkhart Finn Heinrich** u članku *Transparentnost i korupcija u organizacijama civilnog društva*.

Guerrero i **Hofbauer** u zanimljivom članku o transparentnosti proračuna u pet južnoameričkih zemalja – Argentini, Brazilu, Čileu, Meksiku i Peruu – objašnjavaju indeks kojim se mjeri pristupačnost i korisnost informacija što ih daju nacionalne vlade. **Richard Rose** istražuje stanje korupcije u zemljama koje trenutačno pregovaraju o ulasku u EU (Litva, Latvija, Rumunjska, Slovačka Republika, Rusija, Bugarska, Poljska, Češka Republika, Estonija, Mađarska i Slovenija). U svim zemljama osim u Sloveniji ispitanici (njih više od 13 000) smatraju da je korumpirana većina ili gotovo svi državni službenici. Slično istraživanje za Južnu Ameriku provodi Latinobarómetro

na 1000 ispitanika u svakoj zemlji, a čak 80% njih smatra da ima više korupcije nego prije godinu dana.

Martin Dimov prikazao je podatke istraživanja koje je proveo SELDI za zemlje Balkana. U uzorku su Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Rumunjska i SR Jugoslavija. U svim je zemljama korupcija prepoznata kao jedan od najvećih problema, a percepcija je posebno pojačana u Albaniji, Makedoniji i Crnoj Gori.

Jedan od pokušaja da se smanji korupcija državnih službenika bio je da im se osiguraju visoke plaće. Međutim, u praksi se mjera pokazala neučinkovitom bez mehanizama kontrole, o čemu pišu **Di Tella** i **Schargrotsky**. Ujedno, samo povećanje plaća nije jamstvo veće učinkovitosti i poštenja javnih službenika, a često se koristilo i kao oblik posrednoga političkog pritiska. Povećanje plaća i poboljšanje uvjeta rada i napredovanja javnih službenika treba strogo vezati za povećanu učinkovitost rada jer inače ono nema opravdanja. O vezi između plaće i stupnja korupcije u Madagaskaru pisali su **Razafindrakoto** i **Roubaud**. Istraživanja su ipak potvrdila visoku negativnu korelaciju plaće i razine korupcije (što je manja plaća, više je korupcije, i obrnuto). Tako je razina korupcije sa 42% u 1995. smanjena na 10% u 2001. godini, a plaće službenika u istom su razdoblju povećane za 50%.

Osim plaća, s korupcijom je povezan i spol. Žene su manje sklone korupciji i mitu (manje su tolerantne prema takvom ponašanju), pa su npr. u Mexico Cityju na temelju tih nalaza prometne policajke zamijenile policajke. U prilogu o spolu i korupciji **Knack** i **Azfar** podsjećaju na istraživanja prema kojima je korupcija niža u zemljama gdje su žene članovi vlade i većina u parlamentu.

Litvack i **Barrington** izvještavaju o etičkom kodeksu poslovanja. Na 82 adrese poduzeća poslali su upitnike o politici poslovanja i operativnim postupcima. Odgovor su im vratile dvije trećine poduzeća, a gotovo devet desetina su odgovorili da imaju pisani kodeks ponašanja u vezi s mitom i korupcijom. **Kaufmann** i **Kraay** izlažu rezultate istraživanja o pozitivnoj povezanosti prihoda i uspješnog upravljanja.

Kvalitetu vlasti dosad su ilustrirali pokazatelji prve generacije (Freedom House mjere i CPI), ali oni nisu bili dostatni pa se razvija set druge generacije pokazatelja, o čemu pišu **Knack**, **Kugler** i **Manning**. Procjenjivanje vlasti u 16 zemalja u razvoju (koje čine 51% svjetske populacije) iskristaliziralo je 30 pokazatelja utemeljenih na načelu dobrog vladanja. Najnižu (najslabiju) ocjenu dobili su Togo i Pakistan, a najvišu Tajland i Čile. **Court** i **Hyden** u svom članku izlažu novi pristup ocjenjivanju dobre vlasti kad je riječ o korupciji.

John van Kesteren opisao je rezultate istraživanja o korupciji provedenog u 500 poduzeća u gospodarstvu iz osam glavnih gradova zemalja srednje i istočne Europe. Više od 50% poduzeća vjeruje da je korupcija velika prepreka za posao. Podaci su, međutim, polarizirani (u Rumunjskoj, Hrvatskoj i Bugarskoj tako misli više od 75% menedžera, dok u Mađarskoj i Litvi manjina menedžera ima takav stav).

Inter-American Development Bank provela je istraživanje o povezanosti izbornih pravila i korupcije, a podrobnosti o tome izlaže **Ugo Panizza**. Posljednji članak – *Managing conflicts of interest in OECD countries* napisao je **János Bertók**. Riječ je o

istraživanju što ga je provela PUMA (Public Management Service OECD-a) kako bi pratila koliko se uspješno sprječava utjecaj privatnih interesa državnih dužnosnika i službenika na donošenje odluka. Upitnik su ispunile vlade svih 30 zemalja OECD-a.

Možemo zaključiti da je knjiga Transparency Internationala *Global Corruption Report 2003. Special focus: Access to Information* vrlo korisna svakome tko se bavi problemom korupcije. Ona ne samo da daje iscrpna izvješća iz svih dijelova svijeta, nego nudi i okvire za promišljanje problema. Transparentnost i pristup informacijama preduvjet su za suzbijanje korupcije u cijelom svijetu. Tako se i u Hrvatskoj posljednjih godina nastoji povećati transparentnost javne uprave, što se osobito može uočiti u burnim raspravama o problemu korupcije: u postupku privatizacije, pravosuđu, zdravstvu, obrazovanju i drugdje. Osim rasprava, Hrvatska je u posljednje vrijeme poduzela i konkretne mjere za suzbijanje korupcije: usvojila je zakon o pranju novca, osnovala je USKOK (Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala), a uskoro se očekuje usklađivanje Zakona o pristupu informacijama s onim iz EU-a. Ova je knjiga namijenjena ne samo akademskim institucijama, NGO-ima i međunarodnim ustanovama, nego i institucijama vlasti i kreatorima politike jer daje korisne smjernice iz iskustava drugih zemalja.

Nina Babić